

Modern Türk Edebiyatında Hadis Yorumculuğu*

Ayşe Sağlam

Özet

İslamî ilimlerin kaynaklarından olan hadis-i şerifler, Türk İslam Edebiyatının da temel kaynakları arasında sayılmıştır. Tarih boyunca telif edilen söz konusu eserlere bakıldığında hadisler tekrar tekrar yorumlanmış, güncelliğini ve tazeliğini korumuştur. Bu makalede İkinci Yeni sonrası modern Türk Edebiyatında temsil gücü yüksek bazı isimlerin eserleri özelinde hadislerin nasıl ele alındığı incelenmek istenmiştir. Bu itibarla deneme, şiir ve diğer bazı edebiyat türlerinde geçen hadislerin hangi bağlamda ele alındıklarına temas edilmiş, yazarların dinî unsurları aktarırken hadisleri konumlandıkları yere dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Seçilen yazar ve şairlerin hadislere eserlerinde yer vermek suretiyle fikir üretme çabasında oldukları; kültürden sanata, gündelik hayattan insanlığı ilgilendiren hususlara kadar hadisler aracılığı ile bir dünya tasavvuru oluşturmak istedikleri gözlenmiştir. Edebî pasajların bu bağlamdaki görevi, hadislerin Müslümanca yaşamın nasıl olması gerektiğine dair ipuçları verdiğini etkili bir dille aktarmak olduğu vurgulanmıştır. Bu çalışma aracılığı ile yazar ve şairlerin hadis kullanımında ne tür amaçları olduğu ve bunun Müslümanların anlam dünyasında nasıl bir yer kapladığı incelenmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, sünnet, Türk Edebiyatı, deneme, şiir.

* Bu makale, Meridyen Derneği'nin yürüttüğü ve Kültür Bakanlığı tarafından desteklenen "Kültür Sanat ve Değerler Dünyamızın Kaynaklarından Biri Olarak Hadisler" projesi kapsamında, 24-26 Kasım 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen "Türk Kültürü Sanatı ve Edebiyatında Hadisler" sempozyumunda sunulan "Modern Türk Edebiyatında Hadislerin Yorumu" adlı yayımlanmış tebliğ geliştirilerek yazılmıştır.

**Arş. Gör., Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, aiserecep@hotmail.com, orcid: 0000-0003-0874-5034.

Interpretation of *Hadīths* in Modern Turkish Literature

Abstract

Hadīths, which are the foundations of Islamic studies, are also among the principal sources of Turkish-Islamic literature. *Hadīths* have been interpreted numerous times throughout history, ensuring that they remain current and relevant. The purpose of this article is to study how *hadīths* are treated in the works of some of the most prominent figures in modern Turkish literature written after İkinci Yeni. In this regard, the context in which *hadīths* are used in essays, poetry, and other literary genres has been discussed, and it has been attempted to call attention to where authors position *hadīths* while communicating religious components. It has been observed that the selected writers and poets are attempting to generate thoughts by including *hadīths* in their works and that they wish to construct a view of the world, from culture to art, daily life to concerns affecting humanity, by using *hadīths*. It has been underlined that the purpose of literary passages in this context is to communicate in an effective manner that *hadīths* provide guidance on how a Muslim should live. The purpose of this research is to find out what kinds of goals writers and poets have when they use *hadīth*, as well as the significance of *hadīth* in the Muslim world of meaning.

Keywords: *Hadīth*, *sunnah*, Turkish Literature, essay, poetry.

Giriş:

İslamî ilimlerin temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifler, İslam kültür ve edebiyatının da başlıca kaynakları arasında kabul görmüştür. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Müslümanlara her yönüyle örnek olması sebebiyle hadisleri de hayatın her alanında etkisini göstermiş ve Türklerin İslam'la şereflenmelerinden sonra edebiyat alanında etkili olmuştur. Tarih boyunca Türk-İslam edebiyatının temel kaynaklarından olan hadisler, her asırda yeniden ele alınmış ve her daim güncelliğini korumuştur. Nitekim Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadislerinde özelde ve genelde tüm insanlığı ilgilendiren hususlara matuf olarak çağları aşan mesajlar bulunmaktadır.

Hadis-i şerifler nazım veya nesir şeklinde edebiyatın farklı türlerinde kendine yer bulmuştur. Naatler, hilye-i şerifler ve kırk hadis türü eserler bu geniş yelpazenin nadide birer örnekleri olmuştur. Edebî eserlerde kimi zaman tümüyle iktibas edilen hadisler bazen de belli kısımları alıntılanarak satırlarda yerini almaktadır. Bazı pasajlarda ise ilgili kısımda herhangi bir lafzına yer vermeden hadisin manasına telmihte bulunulmuş veya mealen aktarılmıştır. Kimi zaman da sadece hadis kelimelerine atıfla edebî açıklamalarda bulunulmuştur.¹

Bu çalışmada İkinci Yeni sonrası modern Türk edebiyatında düşünce dünyaları ile öncü olmuş bazı şahsiyetlerin hadisleri eserlerinde kullanım durumları ele alınmak istenmektedir. Bu isimlerin, hadisleri bazen deneme yoluyla şerh ettiği bazen de nazım türünde yazdıkları eserlerinde kullandıkları görülmüştür. Her iki şekilde de hadis kullanımı dikkat-i câlibtir. Zira temsil gücü yüksek bu isimlerin hadisleri birer kaynak olarak kullanımı günümüz hadis yorumculuğuna farklı ve herhalde hiç temas edilmeyen taraflarına temas edilmesi demektir. Bu bakımdan bu isimlerin hadislerle yoldaşlığı ve bu yoldaşlık sayesinde edebî sanatlarla ortaya konulan çalışmalar önemli olmaktadır.

Deneme Türünde Hadis Yorum Örnekleri:

Edebî eserlerde İslamî kaynakların kullanımı dikkatlice incelendiğinde yazım türü gereği sezginin yoğun kullanıldığı, buna bağlı olarak ediplerin ve şairlerin toplumsal sorunları fark etmede daha dikkatli oldukları göze çarpar. Bunun sonucu olarak edebiyat ehlinin zaman zaman daha gerçekçi ve etkili çözümler üretebildikleri gözlenmektedir. Bu itibarla toplumsal mesele addettikleri konulara kaynaklık etmesi bakımından seçilen hadislerin ana temalarının

1 Adem Dölek, "Türk İslam Edebiyatında Hadis" *YDÜ I. Uluslararası Hadis İhtisas Sempozyumu*, Koord. Yusuf Suiçmez, (Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 2014), 162.

nerelerde yoğunlaştığı hususu bir başka önemi haiz konu olmaktadır.

Klasik Türk Edebiyatı'nda ister nesir ister manzum türünde olsun Hz. Peygamber ile kurulan bağ büyük oranda ferdi bir düzlemedir. Genel olarak "tarif ve tavsif" zeminine oturan Hz. Peygamber'i (s.a.v.) anlatan eserler onun fizikî ve ahlâkî özellikleri, hayatına dair kıssalar, bu kıssaların içinde yer alan mucizelere telmihler ve nihayet övgü ve şefaathabilindendir. Ancak Mehmet Akif ile beraber değişen dünya ideolojileri ile ilintili olarak bu tutum asırların geleneğinde varolan bireysel bir kurtuluş arayışından sıyrılıp toplumsal bir perspektif kazanacaktır.² Çünkü peygamber anlatıları artık modernizm karşıtı bir tavır almış ve merkezinde toplumsal kurtuluşun kodları saklanmıştı. Nitekim modernizm ideolojisi tüm dünyada en çok İslam dünyasını hedef almıştır. Bu vakitten sonra Müslüman edebiyatçılar modern edebiyat türlerinin yeni imkânlarını da kullanarak değişen değerler içinde değişmeyen sesi olmak durumunda kalmışlar; dolayısıyla bu yazın türlerine ontolojik olduğu kadar poetik anlamlar da yüklemişlerdir.³ Bu bağlamda tarihsel şartlar ve politik sıkıntılardan mütevellit sosyokültürel olarak Batı tasallutundaki İslam dünyasının hali Müslüman ediplerin idrakinde toplumsal hayatın ıslahına dolayısıyla medeniyetin tekrar dirilişine çare olması kabilinden yeni bir Peygamber bilinci kazandırmıştır. Bu nedenle bulunulan çağ Resûlullah'a (s.a.v.) şikâyet ve ona duyulan özlem içinde bir davet çağrısında bulunmak modern Türk edebiyatçılarının çoğunda ortak bir tutum haline dönüşecektir.

Modern dönem edebiyatçılarının Hz. Peygamber'i anlatmayı toplumsal eksende kurtuluş reçetesi olarak görmelerinin yanı sıra yeknesak bir biçimde başka bir arayışları daha bulunmaktadır. Hadis-i şerifler, gündelik hayata pratik çözümler getirmelerinin yanında yaşamın farklı cephelerine temas eden çözümler üreterek gündelik yaşamın huzurunu tesis eder. İşte tam burada yazar ve şairler, adeta kalpten kalbe yol bulmaya çalışarak edebiyata "anlam yüceltici, anlam tasrih edici" bir vazife yüklerler. Nitekim edebiyat türü eserlerde kendini en yoğun hissettiren hususlardan biri de öz anlama vakıf olmak; bu anlamın yaşadığı andaki karşılığının arayışı içinde olmak ve bu arayışta yalnız olmamak adına kendine yoldaşlar aramaktır. Bu bağlamda "Bir hadisi anlama çabası göstermek suretiyle kendimize bir çevre temin edeceğiz." sözünden maksat budur. Bu ideale ulaşılama ihtimaline karşın edebiyat ehlinin yılmadan hakikat bildiklerini

2 Fatih Andı, "Modern Türk Şairlerinin Hz. Peygamber'i İdrak Biçimleri Üzerine Dikkatler", *Sireti Sürette Görmek I-II Çalıştay Tebliğler Kitabı*, (İstanbul: Meridyen Destek Derneği, 2018), 228.

3 Celal Fedai, "Postmodern Çağda Naat Yazmanın Doğasına Ontolojik, Poetik ve Politik Açından Bakmak", *Sireti Sürette Görmek I-II Çalıştay Tebliğler Kitabı*, (İstanbul: Meridyen Destek Derneği, 2018), 287.

seslendirmelerinden maksatları hadisler üzerine kafa yormaktan doğacak bir “zihin çevresi” yaratmaya çalışmalarıdır.⁴ Bu zihin çevresinin husule getirdiği bilinç kuşakları birleştiren güçtür. Yine İsmet Özel’in kırk kadar hadisi şerh ettiği eserinde “Bildığım yegâne şey her yaptığım ile kendime bir, en az bir can yoldaşı aradığımdır.” ifadesi, diğer eserlerini de yazmasına en büyük etken olan “Beni bir yeden hep vardı” sözünü tecessüm eder. Özel, hadisleri şerh bağlamında ele aldığı eserinde sözü geçen “zihin çevresi”ni oluşturmaya yönelik hadisleri Müslümanların gündelik hayatlarının kolaylıkla gayr-i Müslimlerden ayrılacağını ve dahi onların hayatlarından üstün olduğunu tebarüz ettirmeye matuf olarak konu edinmektedir.⁵ Bu itibarla Müslümanların bir toplum olarak varolma gücünü iç içe geçmiş anlamlarla yüklü olan hadislerden aldığını vurgular.

Türk Edebiyatı’nın önemli isimlerinden Cahit Zarifoğlu’nun eserleri incelendiğinde dinî ve manevî unsurların epey yer ettiği görülür. Zarifoğlu yaşadığı dönemde İslamî duyarlılığın en gür temsilcilerinden biri olmuştur. Büyük bir aşkınlık ve içtenlikle dile getirdiği dinî ve manevî unsurları şiirden hikâyeye, günlükten çocuk masallarına kadar geniş bir yelpazede sunar. En mümeyyiz yönü olan ismi ile müsemma zarif üslubu ile eserlerinde hadis-i şeriflere bolca yer verdiği görülür.⁶ Yazılarında siyer okumanın öneminden bahsederek şunları dile getirir:

İnsanlar zihinlerinde kimleri canlandırıyor, zihinlerinde kimler örnek olarak teşekkül ediyorsa onlara benzemeye çalışacaklardır. Bu örneğin belirmesi için de kişinin o örnekle sık sık karşılaşması, onun zihne taşınması gerekmektedir. Toplumun kişiye model olarak benimsettiği kişiler veya kişinin sık sık etkin şekilde karşılaştığı modeller hangileri... İnsanımıza kimleri model olarak sunuyoruz? Bunların Peygamber Efendimiz’e nispetleri nedir? İslamiyet Peygamber Efendimiz’in hayatından başka bir şey değildir. Ona benzemek, o ney yaptıysa yapmak, o ne emretti ise onu yapmak ve yasakladıklarından uzak durmak. Bunu gerçekleştirmek için ise Peygamberimiz’in zihinlerde teşekkül etmesi ve bu görüntünün tek taklit merkezi olarak devamlı olması, tek denetleyici olarak kaybolmaması... Bize sürekli olarak onu göstermiyorlarsa, biz sürekli olarak onunla olalım. Onu anlatan makbul siyer kitapları okumak ve yaygınlaştırmak, yapılacakların, diğer modellerden kaçmanın en kestirme yolu.⁷

4 İsmet Özel, *Kırk Hadis*, (İstanbul: TİYO Yayıncılık, 2020), 16.

5 Özel, *Kırk Hadis*, 21.

6 Süleyman Ragıp Yazıcılar, *Cahit Zarifoğlu’nun Eserlerinde Dinî ve Manevî Unsurlar* (yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2013), 101.

7 Cahit Zarifoğlu, *Bir Değirmendir Bu Dünya*, (İstanbul: Beyan yayınları, 2010), 28-30.

Zarifoğlu Hz. Peygamber'in farklı özelliklerine temas ederek hadislerle örnekler verir. Sevginin insan hayatının mayası olduğunu dile getiren yazar, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) namazda iken bir çocuğun ağlamasını duyduğunda, onun ızdırabını dindirmek için namazı hafif tuttuğu hadisine⁸ değinir. Böylece İslam'da sevgi ve merhamet hissi, aile içi bir duygu alışverişı olmaktan başlamak üzere, dünyaya, insanlara, hayvanlara ve bütün yaratılmışlara yönelik bakışın temeli, çıkış noktası olduğu vurgulanır.⁹ Hakikaten yazar zarif bir inanca sahiptir; eserlerini inciterek, korkutarak, küstürerek değil müjdeleyerek, sevindirerek ve her daim yapıcı bir üslupla yaklaşarak yazar. "Kalbinizi ve sesinizi yumuşatın" sözünde vücut bulan eserlerinde¹⁰ hadislerin müstesna köşesi her yerde öne çıkar.

Zarifoğlu İslam dünyası ile yakından ilgilenerek gerek Türkiye'de gerek dünyada varolan gayr-i İslamî sistem ve uygulamalara tepki göstermiştir. Bu itibarla genelde insanlığın özelde ise tüm İslam ümmetinin problemlerini dert edinmiştir. Döneminin Afganistan ve Hama savaşlarında katledilen mazlum insanlar hakkında öyle sorumluluk sahibi olmuş ve bunu eserlerine yansıtmıştır ki bir dönem tüm kimlikleri bir tarafa bırakılmış ve adı "Afgan Şairi"ne çıkmıştır.¹¹ Bu bağlamda yazarı, İslam'da nasıl bir ordunun ve sosyal hayatın olması gerektiği çerçevesinde cihad, fetih¹² gibi kavramlar ve gündelik hayatın İslamiliğine yönelik olarak güncel örnekler ışığında âyet ve hadisleri baş unsur olarak fikir üretme çabasında görmekteyiz. Yazarın hadislerle iç içe geçmiş fikir üretme arayışı öyle güzel işlenmiştir ki, yukarıda ifade edildiği üzere tüm dünyayı özelde Müslümanları ilgilendiren hususlarda kalem oynatmasının yanı sıra sözgelimi "Babalar Erkenden Eve" başlıklı yazısında çocuk psikolojisi, mutlu aile ve sonuç itibariyle huzurlu toplumu anlatırken ebeveynlere düşen görevlerden bahseder.¹³ Adı geçen yazıda "Müminlerin iman yönünden en kamilleri ahlaken en güzel olanlarıdır. Sizin en hayırlınız kadınlarınıza karşı en iyi en nezaketli olanınızdır"¹⁴ hadisine yer vererek tüm bu anlamlar kümesinin zirvesine hadis-i şerifleri yerleştirip adeta okuyucuya örnek bir hayatın sırları verilmek istenmiştir.

Zarifoğlu Batı kültürünün her bakımdan çözüm ve şifa sunamayacağını her fırsatta dile getirir.¹⁵ Bu meyanda yazarı devamlı bir sorgulama halinde buluruz.

8 Buhârî, "Ezan", 65.

9 Zarifoğlu, *Bir Değirmendir Bu Dünya*, 39.

10 Yazıcılar, *Cahit Zarifoğlu'nun Eserlerinde Dinî ve Manevî Unsurlar*, 103.

11 Yazıcılar, *Cahit Zarifoğlu'nun Eserlerinde Dinî ve Manevî Unsurlar*, 102-103.

12 Zarifoğlu, *Bir Değirmendir Bu Dünya*, 46-48.

13 Zarifoğlu, *Bir Değirmendir Bu Dünya*, 94-96.

14 Tirmizî, "Radâ", 11.

15 Zarifoğlu, *Zengin Hayaller Peşinde*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2014), 70-71; Zarifoğlu,

Yeni bir arayışı ihsas eden satırlarında, İslamî bir hayatın varlığını eserlerinde âyet ve hadislerle motif motif işler. Müslüman yaşamının içinde hadislerin en yalın hali tebarüz eder bir yaşam tarzı şeklinde; ama illaki özgün bir yaşamın. Yine Müslümanca bir hayata hadisler üzerinden topluca kavuşma hayali vardır. Gündelik hayatta devrimsel değişikliği sağlayan yegâne unsurun Hz. Peygamber'i (s.a.v.) örnek almakla mümkün olacağı, bunun ise ancak onun sözlerini ve buyruklarını tatbik etmekle gerçekleşeceği vurgusu vardır. Öte yandan Rasim Özdenören'in belli bir hadis seçkisinden yola çıkarak yaptığı açıklamalara göre hadislerin tümünün aynı anlamı bütünlendiği ve bir Müslümanın dünyasının nasıl olacağını ipuçlarını verdiği teması edilir. Buna göre "Önümüze çıkan bütün hadisler iktisat hayatında sürekli tedavül, dolayısıyla hareketliliği canlı tutmayı sağlarken; hukuk hayatında adaleti ve hakça paylaşmayı, aile hayatında mutluluğu öngörüyor. Veya her biri hayatımızın farklı veçhelerinden, örneğin iktisatta canlılığın, hukukta adaletin, gündelik yaşayışımızda huzurun yolunu döşüyor" şeklinde ifade eder.¹⁶

Allah Resûlü'nün hadislerinin her birini dikkatli bir tahlile tabi tutmaya çağıran yazar, bu gerçekleştiği takdirde hadislerin bir başına bir hayat düzeni kurmaya yeterli olduğuna hatta bir düşünce dizgesi meydana getirmeye açık ilkeler olduğunu vurgular.¹⁷Bütün hadislerin bitimsiz yorumlara açık bulunduğu işaret edilir ve neredeyse ele alınan her hadisin bir diğeriyle interaktif bir ilişki içinde olduğu; bu rehberliği esas kabul edip yola koyulan birinin kendini tüm hadis-i şeriflerin kavşağında bulduğu vurgulanır.¹⁸ Özdenören bu konuya tekraren değinirken çeşitli şekillerde örneklendirir: "Allah Resûlü'nün şerefli hadislerinin her biri öteki hadislerle bir arada düşünülebilir, onların her biri birbirinden bağımsız olarak aynı dünya görüşünün şekillenmesine yol açar. "İşçinin ücretini alınının teri soğumadan veriniz"¹⁹ mealindeki hadis, "Ey Ebû Zer! Çorba pişirdiğinde suyunu bolca koy ve komşularını gözet!"²⁰ mealindeki şerefli hadisi ile son tahlilde, adil bir bölüşüm düzeninin tesisinde aynı ölçüde müşir olmaya adaydır."²¹

"Üstün kültür, yüksek kültür" çabası verirken hadislerin tamamının İslamî düşünce içinde ayrırlıksız yol gösterici ve hatta bağlayıcı özellikte olmasına

Bir Değirmendir Bu Dünya, 148-150.

16 Rasim Özdenören, *Hadislerin Işığında Hz. Muhammed*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 9-10.

17 Özdenören, *Hadislerin Işığında Hz. Muhammed*, 59.

18 Özdenören, *Hadislerin Işığında Hz. Muhammed*, 66.

19 İbn Mâce, *Rehin*, 4.

20 Müslim, "Birr", 142.

21 Özdenören, *Hadislerin Işığında Hz. Muhammed*, 67.

duyulan bağılıktan dem vurulurken yine bu külliyatın bütüncül anlaşılmasına temas edilir.²² Bütün hadislerin esasında anlam itibariyle birbirini tamamladığı bu itibarla da müstakil bir dünyanın; bir İslam dünyasının ipuçlarını verdiği işaret edilir.²³ Yine bu bütüncüllük vurgusu devam ederken konular toplumsal meseleleri ilgilendiren hususlarda yoğunlaşır. Yapılan şerhler insanî ve ahlakî değerleri barındıran adalet, merhamet, doğruluk, dürüstlük gibi konular etrafında şekillenir. Hadislerden elde edilen yoğun anlamlardan biri de “verme eylemi” olarak ortaya çıkar. Sevginin bir verme edimi olması sebebiyle hadis-i şeriflerin kendinden, malından, bilgisinden, bilincinden verme, başkalarına aktarma; eksiksiz bir cömertlik talimi verdiği işaret edilir.²⁴ Burada dikkati çeken husus Hz. Peygamber’in sözlerinin seçimi ve açıklanmasında olağanüstü durumlardan öte sosyal adalet, özgürlük, sevgi, saygı, hak ve hukuklar çerçevesinde bir dünya nizamının nasıl kurulacağına dair müşahhas örneklerin olmasıdır. Nitekim hadis-i şerifler Müslümanca hayat tarzının bir şekilde en müşahhas yönüne ağırlık verilmesini sağlayan metinlerdir.

Müslümanların dine bağlanması herhangi bir fikre nazarı olarak bağlanması şeklinde değildir. Bu bağılık Müslümanlar üzerinde dinin emir ve yasaklarına göre amel etmeleri biçiminde görülür. Bu ise Hz. Peygamber’i (s.a.v.) örnek olarak kabul edip ona tâbi olmakla gerçekleşir. Resûlullah’a (s.a.v.) ittiba etmek onun zatına ve yapıp ettiklerine, söylediklerine bağlanma ile olur. Esasında bu durum bir madalyonun iki yüzü gibidir: Hz. Peygamber’in zatına bağlanmak, onun bütün yapıp etmelerinin, sözlerinin hak olduğunu tasdik ve iman etmekle gerçekleşir.²⁵

Edebiyatçılar yürürlükte olan bazı kavramlara yeni anlamlar kazandırmaları ile meşhurdur. Sözelimi “özgürlük” kavramına farklı bir boyut getirerek Müslümanca yaşamının özgürlük ile ilişkisi ve buradan doğacak belki de yeni bir özgürlük tanımı ile karşı karşıya kalır. Özdenören bir yazısında “Müslümanca yaşamak için özgürlüğe muhtaç olunup olunmayacağını” irdeler. Bu bağlamda yürürlükte bulunan kanunlarla, Müslümanların kendileri için yasaklayıcı veya kısıtlayıcı saydıkları tüm hükümler yürürlükten kaldırılrsa söz konusu meselenin kapanıp kapanmayacağını sorgulayarak şunları söyler:

Klasik demokrasilerin din, vicdan, düşünce özgürlüklerine tanıdığı serbestlik, Müslümanların “Müslümanca yaşamaları”nı gerçekleştirmelerine yetmeyeceğinden, tam tersine, “bahşedilen” her özgürlük mevcut durumun

22 Özel, *Kırk Hadis*, 23-24.

23 Özdenören, *Hadislerin Işığında Hz. Muhammed*, 83.

24 Özdenören, *Hadislerin Işığında Hz. Muhammed*, 10.

25 Özdenören, *Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 86.

gözlerden kaçmasına müncer olacağından Müslümanların başkalarının yaptığı anlamda bir özgürlük mücadelesine girişmeleri, kendilerine özgü mücadele tarzının özünden sapması veya saptırılması anlamına gelecektir. Seçmedikleri bir amacı gerçekleştirmeye yönelecek özgürlükleri kullanmaya ihtiyaç duymayacaktır Müslümanlar. Bu bakımdan, onlar, başkalarının mücadele tarzına uygun düşebilecek bir özgürlük mücadelesine de girişmeyeceklerdir. Onlar, özgürlüklerini ancak kendilerini “Müslüman” olarak gerçekleştirme yolunda kullanacaklardır.²⁶

Bu sözleri söyleyen yazar ortaya attığı bu görüşü siyerden alıntıladığı bir sahne ile temellendirmek ister. Hz. Peygamber’e (s.a.v.), Kureyş’in reislığı teklif edilince Peygamber’in bunu kabul etmesiyle “Müslümanca özgürlüğü” terk etmiş demek olacağını, bu nedenle bu teklifi kabul etmediğini ifade eder: “Bir kez Kureyş’in riyaseti kabul edilince, “Müslüman olma” özgürlüğünden vazgeçmeyi kabul ettiğimizi açıklıyoruz demektir. Bir kez Kureyş’e reis olunca, mücadele tarzımızın yöntemini de Kureyş’in belirlemesine izin veriyoruz demektir” diyen yazar bu durumun ise özgürlük değil kölelik getireceğini vurgular. Müslümanların özgürlüğünü, kendilerine birileri tarafından bir lütf ve ihsan olarak bahşedilemeyeceği, bu yüzden de kimseye boyun eğmedikleri bir durum olarak tanımlar.²⁷ Böylece yazarın, Müslüman olma özgürlüğünün gerçek mahiyetinin anlamını Hz. Peygamber’in Kureyş’e karşı tutumundan çıkardığı anlaşılır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) bu teklifi kabul etmeyip özgürlüğün hakikatini öğretmiştir.

Edebî pasajların kendisine biçtiği bir görevi de her bir hadisin Müslüman dünyasının nasıl olması gerektiğine dair ipuçları verdiğini etkili bir dille aktarmak olduğu görülmektedir. Hadislerin güncel değeri ortaya koyulmaya çalışılırken yapılan şerhlerde aktüel bir anlam kazandırmak adına günümüz şartları içinde değerlendirmelerde bulunulur. Sözgelimi “*Evlât babanın haklarını ödeyemez. Ancak onu köle bularak satın alır da azat ederse o başka*”²⁸ hadisi ele alındığında ilk etapta köleliğin tarihe karıştığı; öyleyse bu hadisin bildirdiğini bir kenara bırakmaktan bahsedileceği düşünülür. Ancak Özel tam aksine bu hadis bağlamında öğrenilecekler olduğundan bahseder. Evladın hiçbir şekilde babasının hakkını ödeyemeyeceğinden söze başlar ve hadisteki istisna durumundan nasıl ders çıkarılabileceğini sorgular. Yazar burada baba-oğul örneğini toplumu oluşturan kuşaklar bazında yorumlar:

Eğer biz içinde yaşadığımız toplumun köleleştiğini görürsek, içinde

26 Özdenören, *Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler*, 74.

27 Özdenören, *Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler*, 74-75.

28 Ebû Dâvûd, “Edeb”, 129.

yaşadığımız toplumu haklarından mahrum olduğu, karar verme gücünü kaybettiği, karar verme imkanından mahrum bırakıldığı bir şartta bulursak, o zaman yapacağımız ilk şeyin bu köleyi satın almak olması lazım...Toplumla olan ilişkimizde eğer toplumdan gelen bir bozukluk, bir yetersizlik, bir çaresizlik görmüş isek, onunla olan ilişkimiz çerçevesinde bizim maddî manada bir üstünlük elde etmemiz kaçınılmazdır. Bu maddî üstünlük mutlaka para ile ölçülen bir üstünlük olmayabilir. Biz, bilgimizle hatta karakter özelliklerimizle de toplumu satın alabilecek bir düzeye çıkabiliriz. İşte bu ilk yapacağımız şeyin ikinci aşaması, toplumu azat etmek olacaktır. Yani biz, bizi yetiştiren toplumun köleliğinden haberdar olduk ve bu kölelik karşısında o toplumu satın alabilecek derecede üstün bir performansa eriştik ise ikinci yapacağımız şey, toplumun karşısında sahip olduğumuz özelliklerin bedelini o topluma ödetmek değildir. Tam tersine, biz o toplum karşısında ne kadar üstünlük sahibi isek bunun bize o kadar mükellefiyet yüklediğini kabul etmeliyiz. Mükellefiyetimiz ancak o toplumun özgürlüğüne açılan yolu genişletmek suretiyle yerine getirebilir. Üstün vasıflarımız bize toplum lehine kullanacak ruhsatı verecektir. Babamızı köle olarak bulduysak onu satın alıp azat edeceğiz. Evlat babanın haklarını ödeyemez. Hiçbir kimse kendinden önce gelen kuşakların kendisine sağladığı imkanların hakkını veremez. “Evlat babanın haklarını ödeyemez; ancak onu köle bularak satın alır da azat ederse başka.” Her kim ki elde ettiği başarı sebebiyle içinden çıktığı toplumun daha özgür, azat edilmiş olmasını sağlamıştır; işte o dünyaya gelişinin hakkını ödemiştir.²⁹

Öte yandan hadislerin vazettiği anlamalara temas edilirken zaman zaman Batı felsefesine ait görüşlerle karşılaştırma yapılır. Örneğin “*Siz davalaşmak üzere benim yanıma geliyorsunuz. Olabilir ki, sizden biri delilini daha güzel anlatır, fakat diğeri böyle yapmaktan aciz kalır. Bu sebeple bir kimseye kardeşinin hakkını vermiş olursam, ancak ona ateşten bir parça koparıp vermiş olurum!*”³⁰ hadisinde şu açıklamalara yer verilir:

Bu cümle birbiri içinde anlam katmanları saklıyor. Anlaşıldığı kadarıyla bu cümle cezai değil, fakat hususi hukuk muvacehesinde söylenmiştir. Bu gibi meselede yargıç, evrensel olarak kabul görmüş bir ilkeye göre taraflardan birine delil getirme hususunda yardımcı olmaz ve ona yol göstermez. Burada kişinin haklarını dermeyeran etme ve koruma hususunda çıkarını herkesten daha iyi bildiği varsayımı işler. Hadis aynı zamanda tarafları delillerini dermeyeran etme hususunda uyarıyor ve uyanık olmaya davet ediyor. Taraflardan birinin salt delil getirmekte

29 Özel, *Kırk Hadis*, 130-135.

30 Bûhârî, “Şehadât”, 52.

acze düşmesi nedeniyle “hakikate” uymayan bir karar istihsal edilmesi halinde, bunun sorumluluğunun yargıca değil, fakat taraflara raci olacağı hususundaki ilkeye atıfta bulunuyor.

Böylece bu bir tek hadiste hem hukuk usûlüne ilişkin bir ilkenin dile getirildiğini, hem de zahir ile batın arasında fark olabileceğini görüyoruz. Hukuk usûlü açısından dermeyan edilen gerçeklik şu ki, yargıç, tarafların delilleriyle bağımlıdır. Yargıcın verdiği karar, salt hakikati değil, fakat tarafların yargıç önünde dermeyan ettikleri delillerin gösterdiği gerçekliği ifade etmektedir.

Yani zahir (yargıcın kararıyla ortaya çıkan gerçeklik) ile batın (salt hakikatin kendisi) burada evrensel düşünce tarihinin iki anahtar kelimesini oluşturuyor. Grek felsefesinden günümüze kadar (İslam düşünce tarihi de içinde olmak üzere) düşünce tarihinin özeti bu iki anahtar kelimenin mazharında mündemiçtir. Platon’dan öncekileri hesaba katmasak bile Platon’la birlikte ideler alemi ve onun izdüşümü veya yansıması olan içinde yaşadığımız bu dünya, biri batındaki hakikat, öteki zahirdeki gerçekliği ifade ediyor. Kant, bu iki kavramı “numen” ve “fenomen” kelimeleriyle dile getiriyor. Whitehead’in sözünü tekrarlırsak, Batı felsefe tarihi, Platon’a düşülmüş dipnotlardan ibarettir. Karl Marx da aslında zahirdeki iddiasına rağmen, temelde Platoncu çizginin uzantısıdır ve o çizgi günümüze kadar devam edip gelmektedir.

Şuraya gelmek istiyorum: Allah Resûlü’nün hadislerinden her biri dikkatli bir tahlile tabi tutulduğunda, bir başına bir hayat düzeni kurmaya yeterli olduğu kadar, bir düşünce dizgesi meydana getirmeye de açık maksimlerdir.³¹

Müslüman edipler nezdinde Müslümanların yeniden varoluş imkânının sünnetin yaşanmasından geçtiği sıklıkla vurgulanır. Dahası anlamca, eylemce bir topluluk hareketi olarak İslamî yaşamın raptetme gücünü sünnette bulurlar. Bu, bir insanın kendi özüne, sonrasında insanın başka bir insana ve buradan tüm insanlığa rapteden en geçerli ve pratik yolun sünnetten geçtiği gerçeğidir. Sezai Karakoç Müslümanlığın sadece psikolojik, sosyolojik veya tarih şuuru gerektiren bir Müslümanlık olmayıp bu durumun bir varoluş haline getirilmesi gerektiğine temas eder. Söz konusu varoluşun muhtevasına bakıldığında insan psikolojisinin, sosyolojisinin ve tarihin alanına girdiği görülür. Yazar aslında İslam’ın yeniden dirilişi ile üç dallı bir atılımın gerçekleşeceğini; bir yandan

31 Özdenören, *Hadislerin Işığında Hz. Muhammed*, 58-59.

içe doğru derinleşmekle, bir yandan genişliğine topluma dal budak salmakla ve nihayet tarih içinde boylamasına uzaması ile mümkün olacağına işaret eder. Söz konusu alanlardaki gerçek bir dirilişin ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bütün sünnetlerini ihya etmekle gerçekleşeceği vurgusu vardır. Buradan neşet edecek olan ise yeni bir kültür ve medeniyetin varlığıdır.³²

Sezai Karakoç'un düşünce dünyasını üç kavram şekillendirir: Diriliş, medeniyet ve metafizik.³³ Bu kavramlardan ilki olan diriliş muştusunun bânisi Hz. Peygamber'dir (s.a.v.). "Çünkü o, diriliş peygamberidir; tek tanrı inancının dirilticisi, peygamberler yolunun, hakikat uygarlığının dirilticisidir. Metafizikle fiziği yerli yerine koyuşun, altın oranda dengeleyicisinin dirilticisidir."³⁴ Yazar, Peygamber öğretilerini "soyut ve somut, fizik ve metafizik, insanoğlunun ruh açılımlarına iklim, konum ve şart sağladı" diye ifade eder. Yine "Onun kutlu elinin uzanışıyla ne kadar yol açılmış ne öğretiler doğmuştur mutlak öğretiden; birbirine uyumlu, ayarlı öğretiler"³⁵ diyerek söz konusu öğretileri betimler. Yazara göre bu bir yitik cennettir ve onu bulmak ona yaklaşmakla mümkündür. Bu noktadan bir medeniyet nasıl doğar ve nasıl gelişirin izi sürülmüş olacaktır. Ancak yazar kritik bir uyarıda bulunarak, "Peygamberin misyonunu bir medeniyet sosyolojisi veya filolojisine indirgemek değil, tam tersine medeniyet düşüncesi, felsefesi, sosyolojisi o misyon tabakasına yükseltmekle oradan ruh ve soluk alabilir." diyerek doğacak olan medeniyetin özgünlüğüne vurgu yapar.³⁶ Yazarın "medeniyet üretmek" tabirinden maksadı budur.

Şiir Türünde Hadis Yorum Örnekleri:

Şairlerde şiirle irtibat kurulunca her şey ile irtibat kurulacağına inanılan bir düşünce biçimi karşımıza çıkmaktadır. İnsanoğlu temelde düşüncelerden değil duygudan yaratılmış bir varlıktır. Genel olarak insanı etkilemek düşünceye yönelik değil, duygulara hitap etmekten geçer. Düşünce, duygunun kavramlara dönüşmüş formudur. Yani düşünce de bir duygudur ancak kavramlara dönüşen bir duygu biçimidir. İşte burada duygu, imgeye dönüştüğünde şiir ortaya çıkar. Hülâsa edebiyat, özelde ise şiir esas olarak duyguları hedef alan faaliyetlerin bütünüdür. Bu nedenle kendisinden müstağni olunamayacak halde son derece

32 Sezai Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2018), 29-32.

33 Münire Kevser Baş v.dğr., *Düşünce Dünyamızın Mimarları*, (Ankara: Ensar Vakfı Yayınları 2017), 85.

34 Karakoç, *Yitik Cennet*, (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2019), 132.

35 Karakoç, *Yitik Cennet*, 140.

36 Karakoç, *Yitik Cennet*, 142.

önemlidir.³⁷

Şüphesiz edebî sanatlar bilincin fark etmediği şeyleri fark ettiren bir bilgi üretme biçimidir. Edebiyat türleri içinde hususiyetle şiir duygulara seslenir, inançsal alana temas eder ve etkilemek ister. Dolayısıyla insan hayatında çok daha çabuk ve derinden değişiklikler sağlar. Nitekim şiirin duyguları harekete geçirme, canlandırma ve sağaltma işlevi diğer yazı türlerine kıyasla daha etkindir; hatta şöyle denir: “Şiir bilgiden daha fazlasına ihtiyaç duyanlar içindir.” Yine bu noktada Türk-İslam edebiyatına çoğunlukla eşlik eden tasavvufî etkiyi de göz ardı etmemek gerekir. Şiirlerde hadislerin referans olarak kullanımı hangi konu bütünlüğü çerçevesinde gelmektedir sorusuna birkaç örnek vermek yerinde olacaktır. Sözelimi Sezai Karakoç, şiirlerinde Hz. Peygamber’in kutlu doğumuna, doğumundan önce ve sonra gerçekleşen mucizelere, verdiği evrensel mesajlara, özellikle de diriliş nesli tanımlamasındaki yeni bir medeniyetin inşasındaki rolüne temas eder.³⁸ Burada özellikle ilk vahyin gelişi, miraç, hicret, şakku’l-kamer olayı gibi sahneleri anlatırken bolca hadis telmihleri bulunur. Lirik bir üslupla okuduğumuz bu şiirlerde genel olarak deneme türündeki şerhlere nispetle aklın hüküm sürdüğü olaylar değil; içine manevî-ruhanî durumların karıştığı sahneler tercih edilmiştir. Doğrusu bu durum şiirin tabiatındandır. Hızır’la kırk saat şiirinde nerdeyse bütün halindeki bir sîretin parça parça sahneleri bulunur.³⁹

Karakoç, şiirlerinde Hz. Peygamber’in (s.a.v.) özellikle de yeni bir medeniyetin inşasındaki rolüne ve verdiği evrensel mesajlara dikkat çekmek ister.⁴⁰ Peygamber’in yaşantısını tarihî boyutu ile değil, geleceği aydınlatan bir projektör gibi anlatır. Onun şiirlerinde, asıl vurgulanmak istenen temel esas Hz. Peygamber’in muştucu yönü; yani Peygamber olmasının yanı sıra belli bir dünya görüşünün, hayat nizamının ve bunlara bağlı bir toplumun şekillendirdiği medeniyetin kurucusu olmasıdır.⁴¹ Şairin tabiriyle “fecir devleti”nin yol göstereni Hz. Peygamber’dir.

Karakoç, hadis rivayetlerinde yer alan “şakku’l-kamer” ile “miraç” hadiselerine şiirlerinde yoğun bir şekilde temas eder. Şairin, Hz. Peygamber’in bu olaylarını sıklıkla işlemesi başka bir ifade ile geçmişi şimdiye taşımasının temel

37 Mustafa Aydoğan v. dğr., *Düşünce Dünyamızın Mimarları*, 118.

38 Bu konuda bk. Hamdullah Okay-Muhammed Felat Aktan, “Sezai Karakoç’un Şiirlerinde Hz. Muhammed Algısı”, *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 23, (2021): 544-557.

39 Ali Ural, “Sezai Karakoç Şiirinde Siyer İzleri”, *Hz. Peygamber’i Sanatla Anlatmak Sempozyumu*, koord. Serkan Akdeniz-Talip Avcı, (Adapazarı, 2018), 45-46; Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2015).

40 Okay -Aktan, “Sezai Karakoç’un Şiirlerinde Hz. Muhammed Algısı”, 544.

41 Okay -Aktan, “Sezai Karakoç’un Şiirlerinde Hz. Muhammed Algısı”, 546.

hedefi, modern insanın geçmişte gerçekleşen bu olağanüstü olaylardan ibret almasını ve ders çıkarmasını sağlamaktır.⁴² Çağrışım gücü yüksek kelimelerle telmih sanatı kullanılır bu hususları anlatırken, “İkiye bölünerek ceylan doğuran aya” derken şakku’l kamer olayına etkili bir gönderme vardır. Şair asırlar evvelinde yaşanan bu mucizeleri dile getirirken nostaljik bir anlatımdan uzak olarak tamamen canlı bir şekilde günümüze aktarır. Resûlullah’ın mucizelerini gündeme getirerek bu konudaki duyarlılığını göstermek, özellikle de asr-ı saadetteki coşkuyu ve sevinci maddenin tasallutu altındaki günümüz insanına duyurmaktır. Tüm bunların neticesinde ise İslam aleminin kuruyan şehirlerini asr-ı saadet toplumunun kodlarına göre tasarlayıp yeniden dirilişi sağlamak ister.⁴³ Şairin şu mısralarında dile getirdiği emeli budur: Kuruyan şehirler vardır Hızır

Ay bölünüşünden dökülen
Tüveyçler taşır onlara
Ve o kentler
Bir akşam
Gençleşirler

Diriliş düşüncesi Karakoç’un eserlerinin çıkış noktasını oluşturur. Bunu gelenekten beslenerek yapar; ancak şiirini yeni formlarda sunar. Diriliş düşüncesinin temelinde daima yenilenme, canlanma ve aktif sorumluluk hissi mevcuttur. Şair şiirde kullandığı Hızır imgesi ile manevî yolculuğuna çıkarken şiir dünyasına büyük bir zenginlik ve rahat hareket etme olanağı sağlar. Çünkü Hızır’ın yoldaşlığı ile zaman ve mekân sınırları bir hayli genişlemiş ve okuyucuyu asr-ı saadete, Hz. Peygamber dönemine ve onun yaşadığı özel anlara canlı birer şahit gibi götürmesi mümkün olmuştur.⁴⁴ Burada dikkat çekilmesi gereken diğer bir nokta da telmihte bulunulan hadislerin kaynaklarından bir kısmı hadis ilmi kıstaslarına göre zayıf ve tartışmalı bulunan hadislerdir. Öte yandan İsmet Özel’in *Bir Yusuf Masalı* adlı şiir kitabında hadis-i şeriflere telmihler bulunur. Bu şiir kitabında “Yusuf” kahramanı özelinde insanlığın hakikati arayışı lirik bir üslupla hikâye edilmiştir. Bu hakikat arayıcısının daha hikayesine geçmeden geleneksel üsluba uygun olarak adeta hikâyenin kahramanının derdine deva olması kabilinden münâcaattan sonra naate yer verilir. Özel’e göre son yüzyılda insanlığın asıl problemi yönünü şaşırmasıdır. Naatte ise bölümün aslı unsuru olan övgü-özleme yapılan atıflardan sonra Peygamber’e yönelişin

42 Okay -Aktan, “Sezai Karakoç’un Şiirlerinde Hz. Muhammed Algısı”, 549.

43 Okay -Aktan, “Sezai Karakoç’un Şiirlerinde Hz. Muhammed Algısı”, 550.

44 Mehmet Rağıp Efe, “Hızırla Kırk Saat’te Dinî Referanslar”, *Mukaddime: Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, (2013):106.

kaçınılmaz olduğu vurgulanır. Naat şiirinde bulunan hadis telmihine örnek olarak şu dizeler getirilebilir:

dönünce bütün gövdesiyle döndü
bir bu anlaşılıysaydı son yüzyılda
bir bilinebilseydi
nedir veçhe⁴⁵

Burada hadise telmihen Hz. Peygamber'in bir yere bakarken sadece başını çevirmeyip tüm gövdesiyle döndüğüne işaret olmakla birlikte akıl ve gönül birlikteliğini ve yönelimini tam olarak sağlayamamış son yüzyıl Müslümanlarına bir uyarı bulunmaktadır. Yani akıl ve gönül yönleri farklı yerlere bakan insanın trajik durumu ve Hz. Peygamber'in sadece bir hadisinin gereğince anlaşılmasıyla bile doğru yönünü bulabileceği serzenişinde bulunulmuştur. Kendi aklıyla düşünüp ve kendi kalbiyle hissederek bu bütünlüğü sağlayan insan, Hz. Peygamber'in rehberliğinde aklını ve kalbini aynı istikamet üzere yöneltecektir.

İnsanoğlunun söyleyebileceği en yüksek formdaki söz biçimi şiirdir. Hatta insanın şiirden daha etkili bir söz söyleyemediği, bu sınırın insanın nihai sınırı olup sonrasında ilahî olanın başladığı iddia edilir. Türkiye'de 1960'lara kadar şiirin insanın kadim duygularına, evrensel duygularına ve dine giden hakikat duygularına yönelik teması kesilmeye çabalanmıştır. Tanzimattan sonra mezkûr tarihe kadar bu anlayış hâkim kılınmaya çalışıldıysa da gerçeğin böyle olmadığını; Türkiye'de şiirin din ile, insanın manevî yönü ile bağlantısının ne denli kuvvetli olduğunu ilk hatırlatan kimselerden biri Cahit Zarifoğlu'dur. Onunla beraber Türkiye'de, az evvel bahsedilen algı değişmeye başlamıştır. İnsan duygularına yeni bir form veren ve Türk insanının duygularının ne olduğunu şiir üzerinden yeni bir şekilde hatırlatan, hatırlatmanın mücadelesini verenlerden biri olmuştur. Zarifoğlu'dan sonra şiir, tarihsel birikimin devinimsel kaynaklarından beslenerek manevî dinamiklerini modern anlamda yeniden şekillendirmeye başlamıştır denilebilir.⁴⁶ Hakikat şu ki Zarifoğlu'nun şiiri okur üzerinde çok büyük tesir bırakmıştır. Aşk, insanın bu dünyadaki konumu ve trajedisi, ben-dış dünya sorunsalı, ölüm duygusu, eşyaya nüfuz etme ve anlamlandırma çabası ve tüm bunların verdiği ruhsal durum öyle derin noktalara varır ki, şairimiz adeta uzun şiirlerle rahatlamak isteyip tüm bu duyguları imgelem kudretiyle ifade etmeye çabalar.⁴⁷ İşte tam burada kendisinde Müslümanca duyarlılığın şairane ayrintıları saklıdır.

45 İsmet Özel, *Bir Yusuf Masalı*, (İstanbul: Şule Yayınları, 2004), 13.

46 Aydoğan, *Düşünce Dünyamızın Mimarları*, 120-121.

47 Adem Çalışkan, "Cumhuriyet Devri İslâmî Türk Edebiyatı'nda Bir Şair Olarak Cahit Zarifoğlu (1940-1987)" *Okuntu Dergisi*, 10, (2003): 62.

Zarifoglu şiiirlerindeki İslamî atmosfer ile ilgili olarak şunları söylemektedir: “Benim şiiirlerimde hadis-i şerifler, belki âyetler, tasavvuf, menkibeler, İslamî davranış biçimleri, tavırlar, tepkiler, kabuller, suda erimiş madenler gibi vardır. Genellikle doğrudan doğruya, bangır bangır bağırarak söylemem. Onlar ömürsüzdür. Onlar ömürsüz olduğu için bir sezgiyle bu yoldan kaçırım. Madem şiiir yazıyorum, önemli olan ilkin şiiirdir. Ama ona tadı, kaliteyi, evsafı verecek olan, içinde erimiş olanları ihmal etmeyeceksiniz...”⁴⁸

Şairin “Menziller” adlı şiiiri modern şiiirin en güzel naat örneklerinden biridir.

Sözün ve yolun baş çeşmesi ruhumun
Canım içre sevinç verir sözlerin
Baktığın dağların düşüncesi bile ağılatır
Hür olurum buyruklarını bir bir donansam sultanım⁴⁹

Burada Hz. Peygamber’e (s.a.v.) hitaben yazılan mısralarda hadis-i şeriflere telmih bulunur. Resulullah (s.a.v.) çeşitli vesilelerle Uhud dağından bahsederken bir gün dağa hitaben “Uhud bizi sever, biz de Uhud’u severiz”⁵⁰ demiştir. Burada bakılan ve sevilen dağa işaret olunarak dağın kendisi bir yana, onunla ilgili gelen haberlerin düşüncesi ve neşvesi dahi heyecanlandırıp hüzünlendirir. Şair bu mısralardan sonra şu beyitlere yer verir:

Aşkın bin gözlü devasa bir baş imiş
Vur her birini uykulardan sohbetin

Burada ise her bir gözün bir sahabeyi temsil ettiği düşünülürse, sahabe ile sohbet arasındaki bağlantı göz önüne alınarak üstü örtük bir şekilde siyerin değişik safhalarına işaret bulunmaktadır denilebilir.⁵¹

Aynı şekilde “Kayıt” adlı şiiirinde Hz. Peygamber’e (s.a.v.) duyulan hayranlığı en zarif ifade ve telmihlerle anlatan şair, yoğun imgelerle bu sevgiyi gözler önüne sermektedir:

Menzili çoktan geçtim ün saldı kayboluşum
Kendi kuytumda çalkıyor şerbetini ağzım⁵²

Şairler şiiirlerini üstü örtük manalar ve imgelerle yazarlar. Bir gerekliliği,

48 Çalışkan, Cumhuriyet Devri İslâmî Türk Edebiyatı’nda Bir Şair Olarak Cahit Zarifoglu (1940-1987), 58.

49 Cahit Zarifoglu, “Menziller” *Şiiirler*, (İstanbul: Beyan yayımları, 2011), 303.

50 Buhârî, “Megâzi”, 27.

51 Ferhat Uludağ, “Modern Türk Şiiiri ve Peygamber”, <https://www.xing.com/communities/posts/modern-tuerk-siiri-ve-peygamber-1005255019> (eriş. Tar. 25 Eylül 2022)

52 Zarifoglu, “Kayıt”, *Şiiirler*, 292.

insanın yeniden duyumsamasına yönelik olarak üstlenilmiş bir görevleri vardır. Onlar, İslam düşüncesinin verdiği ilham ile şiirlerini yazmış ve şiire yüklenen anlam her dönem İslamî düşünceden beslenmiştir. Şairlerin gayreti, bireyin özünden başlamak üzere insanlar ve eşya ile irtibat kurma çabası ve buradan doğacak bir düşünce üretme biçimidir. Bu meyanda hadislerin kullanımı ise temel yapı taşları arasında sayılmıştır.

Sonuç

Edebî eserler, dilin açıkça ifade edildiği yüzey yapılarının yanında, temel mananın gizli olduğu ayrıntılı ve çözümlemeci okumalara ihtiyaç duyulan çok katmanlı metinlerdir. Derin yapının çözümlenebilmesi ise farklı ölçüt ve kavramların belirleyici olduğu yöntemlere bağlı olarak en küçük birimine varana dek parçalanarak anlaşılmasını gerektirir.⁵³ Bu meyanda edebiyat dünyasının alanına sızmak çok büyük bir çaba ister.

Temas edilen bu şerhlerden yola çıkarak yazarların hadislerin anlam alanında en çok edebiyatın gücünden faydalandıkları görülür. Modern dünya akışına karşı durabilecek tek olgunun sünneti bariz bir şekilde yaşamaktan geçtiği vurgulanmak istenir. Hadisleri bir bütün içinde değerlendirmenin neticesinde tümünün aynı anlamı bütünlediğine işaret edilirken bir dünya görüşü tasavvuru oluşturmak istenmektedir. Adeta zamanın ruhunu okuyup, bu mecmuanın nereye konumlandırılacağını öğretmek amaçlanmıştır. Yoksa bu şerhlerin bir sorumluluk alanı oluşturmaktan öte sadece edebî bir zevk husûle getirmeye matuf olarak yazılmadığı açıktır.

Yazar ve şairlerin hadis söz konusu olunca merkeze aldıkları husus hadis istilahlarından olan sened veya sıhhat bilgisinden ziyade manadır. Manadan yola çıkarak buldukları çağa hadis kristalinin hangi köşesi ışık tutuyorsa onu tebarüz ettirmeye gayret ederler. Bu itibarla hadise tematik olarak yaklaşırlar. Bir toplumun “kendi öz anlamını” bulma serüveninde ediplerin yüklendikleri görev, zamanı bir adım sonrasında okuyup çağlar üstü mesajlarla dolu sünneti seslendirmeleridir. Bu meyanda bütün sözler içinde Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sözünün biricikliği ihsas ettirilir. Dahası hadis-i şerifler bir edebiyatın kimliğini belirlemeye yönelik çıkılan yolda en belirgin işaretleri oluşturur.

Gündelik hayata devrimsel değişiklikler getirecek kurucu unsur sünnetin varlığını hadisler aracılığı ile vurgularlar. Düz yazıda olsun şiir veya hikayede

53 Bu konuda örnek bir çalışma için bk. Sibel Bulut, “Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi Bağlamında Mustafa Kutlu’nun *Bu Böyledir*’indeki Dini Tasavvufi Düşünce Alanları”, *İstem*, 19/38 (2021): 169-190.

olsun hadisler adeta kendisinde soluklanıp sığıncı olacak köşe başlarıdır. Okuyucularının zihin ve gönül dünyasında esaslı bir gündem oluşturmaya matuf olarak “yeni bir mayalanmanın ilk çizgilerini” sezmelerini beklerler.⁵⁴ Burada en büyük vazife şiirin omuzlarına yüklenmiştir. Zira şiir “söylenemez” hakikatlerin en sadık sözcüsü olmuştur.

Edebiyat alanında yeni soluk arayışları, konumuz bağlamında ise, edebiyatla hadis-i şerifler arasında yeni saf bağlar kurmak her zaman mümkündür. Hadisler edebiyatın çeşitli türlerinde yeniden canlandırılabilir. Hatıratlarda, hadis günlüklerinde, hikâye, öykü türlerinde özellikle de roman türünde yeni üsluplarla kullanım imkânlarının arayışı her zaman vardır. Roman özelinde, sosyolojik işlevi olan iktibasların yanı sıra özellikle merkezine hadisi koyarak, olay-zaman örüntüsü içinde bir hadisi veya hadisleri işlemek mümkündür. Bu üslupla yazılacak romanda adı konulmuş hadisler kümesinin ilham ettiği hakikatlerin duldasında yeni kurgular yapılabilir. Şüphesiz bunun hikâye türü örneğini Mustafa Kutlu'nun eserlerinde görebilmekteyiz.⁵⁵ Son olarak gerek klasik gerek modern hatta belki de yepyeni üsluplarla şiire, hadis-i şeriflerle can vermek sağlanabilir.

54 Karakoç, *Yitik Cennet*, 143.

55 Bk. Mustafa Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2021). Yazar bu hikâyede Süheyla ve Engin'in serüvenini anlattıktan sonra kitabın nihayetinde bir hadis-i şerife yer verir. Ebû Talha'nın Müslüman oluş hikâyesine değinilen en son kısımda, kitabın özünde Ebû Talha'nın olayından etkilenme vardır. Kahramanların nihayetlerinin Ebû Talha'ya öykünme ümidi ise okuyucuya bırakılmıştır. Adeta Kutlu'nun hikâyesinin mayası eserin sonunda yer alan rivayetin ete kemiğe bürünmüş halidir.

Kaynakça

- Andı**, Fatih, “Modern Türk Şairlerinin Hz. Peygamber’i İdrak Biçimleri Üzerine Dikkatler”, *Sireti Sûrette Görmek I-II Çalıştay Tebliğler Kitabı*, İstanbul: Meridyen Destek Derneği, 2018.
- Baş**, Münire Kevser v.dğr., *Düşünce Dünyamızın Mimarları*, Ankara: Ensar Vakfı Yayınları 2017.
- Bulut**, Sibel, “Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi Bağlamında Mustafa Kutlu’nun *Bu Böyledir*’indeki Dinî Tasavvufî Düşünce Alanları”, *İstem*, 19/38 (2021): 169-190
- Çalışkan**, Adem, “Cumhuriyet Devri İslâmî Türk Edebiyatı’nda Bir Şair Olarak Cahit Zarifoğlu (1940-1987)” *Okuntu Dergisi*, 10, (2003): 57-67.
- Dölek**, Adem, “Türk İslam Edebiyatında Hadis” *YDÜ I. Uluslararası Hadis İhtisas Sempozyumu*, Koord. Yusuf Suiçmez, Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Efe**, Mehmet Rağıp, “Hızır’la Kırk Saat’te Dinî Referanslar”, *Mukaddime: Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, (2013): 89-107.
- Fedai**, Celal, “Postmodern Çağda Naat Yazmanın Doğasına Ontolojik, Poetik ve Politik Açından Bakmak”, *Sireti Sûrette Görmek I-II Çalıştay Tebliğler Kitabı*, İstanbul: Meridyen Destek Derneği, 2018.
- Karakoç**, Sezai, *Gün Doğmadan*, İstanbul: Diriliş Yayınları, 2015.
Diriliş Neslinin Amentüsü, İstanbul: Diriliş Yayınları, 2018.
Yitik Cennet, İstanbul: Diriliş Yayınları, 2019.
- Kutlu**, Mustafa, *Yoksulluk İçimizde*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2021.
- Okay**, Hamdullah- **Aktan** Muhammed Felat, “Sezai Karakoç’un Şiirlerinde Hz. Muhammed Algısı”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 23, (2021): 544-557.
- Özdenören**, Rasim, *Hadislerin Işığında Hz. Muhammed*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.
Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler, İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Özel**, İsmet, *Bir Yusuf Masalı*, İstanbul: Şule Yayıncılık, 2004.
- Özel**, İsmet, *Kırk Hadis*, İstanbul: TİYO Yayıncılık 2020.
- Uludağ**, Ferhat, <https://www.xing.com/communities/posts/modern-tuerk->

siiri-ve-peygamber-1005255019 (eriş. Tar. 25 Eylül 2022)

Ural, Ali, “Sezai Karakoç Şiirinde Siyer İzleri”, *Hız. Peygamber’i Sanatla Anlatmak Sempozyumu*, koord. Serkan Akdeniz-Talip Avcı, Adapazarı: 2018.

Yazıcılar, Süleyman Ragıp, *Cahit Zarifoğlu’nun Eserlerinde Dinî ve Manevî Unsurlar*, yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2013.

Zarifoğlu, Cahit, *Bir Değirmendir Bu Dünya*, İstanbul: Beyan yayınları, 2010.

Şiirler, İstanbul: Beyan yayınları, 2011.

Zengin Hayaller Peşinde, İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.